

U. I., 186

A KOLOZSVÁRI UNITÁRIUS KOLLÉGIUM TÖRTÉNETE

(1568—1900)

Írta:

Dr. GÁL KELEMEN

Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet rt. nyomása
1935.

Helyi központtal szomszédos városokból.

Thalassós, 1905 máj. 29.

P. G. L. K. M. S. M. S.

ELŐSZÓ.

Ebben a könyvben az óvári, a piaci és a magyar utcai kollégium és a szentpéteri külvárosi iskola történetét kapja az olvasó. Megírására Boros püspök „Kiáltó szava” (Ker. Magvető 1932. 1. l.) adott ösztönzést. Hogy a püspöki szó ne legyen a pusztában elhangzó, hozzáfogtam a nagy és nehéz feladathoz életem alkonyán, habár éreztem már képességeim hanyatlását. Azelőtt is foglalkoztam iskotatörténeti kérdésekkel, de csak alkalmilag, szórványosan és nem rendszeresen. Mióta a „Kiáltó szó” elhangzott, azóta a kérdés nem hagyott nyugtot. Három év rendszeres tanulmányainak eredményét kapja e könyvben az olvasó.

Ha valaki, én látom és ismerem e könyv hiányait és fogyatékoságait. Mégis közrebocsátom, mert a múlt iránti kegyeletes kötelességnek tartom, hogy annak eseményeit a ma küzdő nemzedék elébe tárjuk, hogy legyen a történelem valóban az élet mestere. Bencédi történelme, melyet a magyar vallás- és közoktatásügyi miniszternek a millenium megünneplése céljából történt felhívása folytán e sorok írójának folytonos és nyugtot nem hagyó sürgetésére és kérésére állított össze s amely a régi kollégium utolsó 1900/901. évi Értesítőjében jelent meg, a rendelkezésre állott időhöz mérten természetesen vázlatos és rövid és sok lényeges kérdést még vázlatosan sem érint. Úgy gondolom, hogy az nem teszi szükségtelenné és feleslegessé ezt.

Ha az rövid volt, attól félek, hogy ez meg igen hosszú és részletező. Nem volt időm rövidebbre fognom és összevonnom mondanivalóimat. Ha birálatot kellene mondanom munkámról, egyebek mellett azt kifogásolnám, hogy az egyháztörténelmi háttér egyrészt igen széles és részletező, másrészt egyháztörténelemnek mégsem teljes és kielégítő. Erre a kifogásra, mint író, azt felelném, hogy a kolozsvári unítárius kollégium a

magyar unitarizmusnak központi szerve, szíve, szemefénye és fókusza. Ha ennek fénye a történelem folyamán valamikor fellobbant és melege bőségesen áradhatott, annak termékenyítő áldását és melegítő sugarait az egész „vallásközönség”, egyháziak és világiak, egyesek és intézmények egyaránt élvezték. Ha ez a fény kialvással fenyegetett s a fókusz szent oltártűze a parazsak alatt senyvedett, megérezte a dermesztő hideget mindenki, aki az egyházi közösség tagjának érezte és tartotta magát. Más szóval: a kolozsvári főiskola történetét a „kolozsvári vallás” és egyházköztség története teljes mellőzésével megírni nem lehet. Hiszen, hogy mást ne említsek, tanárai és igazgatói hosszú időn keresztül sok esetben az egyházköztségnek egyben plebánusai, papjai s az egyháznak püspökei. Szinte azt is mondhatnók: a kollégium története kicsinyben az egész egyház története. Ezért foglalkozom részletesebben egyebek mellett pl. a pap- és mesterképzéssel és képesítéssel és az egyház szervezetével. Hogy pedig az egyháztörténelmi háttér mégsem teljes és kerek, annak oka, hogy sietek befejezni mondani valóimat. Azt az ellenvetést is tehetné valaki, hogy igen részletesen foglalkozom az intézet belső rendtartásával s a diákélet apró, intim részleteivel. Mert hiszen: mit érdekli a nyilvánosságot a diákok sok apró-cseprő magánügye és nyomorúsága? Erre az a feleletem: a szegény embernek az életen becsülettel és közhasznot hajtó módon való átvergődése mindig nehéz feladat volt és mindig igénybe vette az illetők egész munkaerejét és becsületes törekvését. Így volt ez a múltban, így van ez a jelenben is, még nagyobb mértékben. De a mai ifjúság mintha túlságosan könnyen megtorpanna a nehézségektől, igen hamar elveszíti lelkét és bátorságát. Tűkőr akar lenni ez a részletező előadás, hogy a mai ifjúság maga elé tartva, olvasson ki belőle bátorságot és bizalmat az élet küzdelmének bátor vállalására és megharcolására.

Aztán nem tagadom: az ifjúság ügyeivel való részletesebb foglalkozást magyarázza az is, hogy egy hosszú életen át akár a kollégiumban voltam, akár otthon családi körömben akartam „pihenni”, mindig egy csomó gyermek és ifjú vett körül. Úgy megszoktam és megszerettem ezt a környezetet, hogy magamra

csendben már csak az íróasztalomnál érzem jól magamat. Ha onnan felkelek, a munkát félbehagyom s nincsenek körülöttem, már hiányzanak nekem.

Azt is kérdezhetnék: miért nem hozom le a történelmet napjainkig? Erre azt felelem: A negyedik kollégium, mely működését a 20. század első évében kezdte, épen működése kezdő évével alkalmas időpontnak látszott arra, hogy a történetíró itt pontot tegyen írása után. Ennek a történetének megírása nem fog olyan nehézségekkel járni, mint járt a három elsőé, mert itt garmadában állanak rendelkezésre az írott és nyomtatott okmányok és adatok, melyek között az író szabadon válogathat s főteendője nem az összegyűjtésre, hanem a kiválasztásra és értékelésre szorítkozhatik.

Aztán nem utolsó és nem jelentéktelen súlyú okom az: e sorok írója a negyedik kollégium építésénél, belső rendje, szervei létesítésénél és általában a kollégium működésének megindításánál, vezetésénél és irányításánál állásánál fogva tényező volt. Valami belső erkölcsi összeférhetetlenséget érzek e feladattal szemben. Ezt írják és ítélik meg mások.

Kedves kötelességemnek érzem hálás köszönetet mondani Márkos Albert könyvtáros, Kelemen Lajos levéltáros és Ürmösi Károly esperes barátaimnak, akik a könyvtár és az egyházi, meg egyházközségi levéltárak használatát szíves előzékenységgükkel megkönnyítették. Boldog volnék, ha abban a biztos tudatban élhetnék, hogy e munkámmal nemzetemnek és egyházamnak használtam valamit.

1935 márc. 15.

Dr. GÁL KELEMEN.